

ALÇI BEZEME

TERİMLER KAVRAMLAR

Bileşimi $\text{CaSO}_4 \cdot 2\text{H}_2\text{O}$ olan alçıtaşının (jips), 110-180°C arasında pişirilip öğütülmesi sonunda elde edilen hidrolik bağlayıcı.

Tortul bir TAŞ olan alçı-taşı (jips minerali) ısıtıldığı zaman. 110°C'den sonra kristal suyunun bir kısmı ayrılmaya başlar ve ayrışma 180°C'ye kadar sürer.

Sonuçta $\text{CaSO}_4 \cdot 1/2\text{H}_2\text{O}$, O bileşimli, yitirdiği suyu yeniden almaya yetenekli yarım hidrat oluşur. Bu madde öğütülerek adi alçı (stük) alçısı elde edilir.

STÜK

"Stuko" da denir.

KİREÇTAŞI'ndan (kalsiyum karbonat) elde edilen sönmüş kirecin, mermer tozu hayvansal kökenli tutkal, bazan da saç (kıl) ile karıştırılmasıyla meydana getirilen BEZEME'ye elverişli bir tür SIVA.

Stük kalsiyum sülfat bazlı alçı gibi iç ve dış mekân bezemelerinde benzer tekniklerle yaygın olarak kullanılmıştır. Düzgün bir yüzey olarak uygulandığında MERMER'e benzer bir görünüm kazandığından "yalancımermer" olarak da anılır.

**KULLANILDIĞI
YERLER VE TARİHİ
GELİŐİMİ**

Alçı, **yapı işlerinde** Eski Mısır'dan beri kullanılmaktadır. Mısır piramit'lerinde derz harcı ve sıva olarak uygulanmıştır. Cami'lerin kubbelerinde, pandantiflerde, kapı kemerleri içindeki mukarnaslarda, konak ve sarayların tavan ve duvar süslemelerinde de yaygın biçimde kullanılmıştır.

Mimari bezeme gereci olarak alçının, kireç karışımı stükle birlikte erken çağlardan öteye çeşitli mimarlık üsluplarında yer aldığı görülmektedir.

Alçının mimari bezemede kullanımının çağlar boyunca yaygın oluşunun nedeni kolay işlenebilir, her türlü desen çıkarmaya uygun ve ucuz oluşunun yanı sıra doğal koşullarla sınırlı kalmayışındandır.

Bulunduğu yapılarda duvarları, tonozlar, kemerleri ve mihrapları süsleyen bu malzeme yapı içinde uygulanır. İslam tezyinatında alçı süslemeler daha çok stuk tarzındadır.

Stuk mermer tozu ve alçı karışımından elde edilen bir harçtır. Bu malzemeyle yapılan süslemelere stuk yada stuko ismi verilir.

Hemen hemen her dönemde alçı süslemeye rastlamak mümkün olmakla birlikte özellikle tuğla kullanımının yaygın olduğu Mezopotamya, İnan, Horasan, Maveraün Nehri ve Türkistanda alçı süsleme daha yaygın olarak kullanılmıştır.

İslam uygarlığı mimari süsleme tarihi içerisinde alçı malzemeye 9.yy'da rastlıyoruz. Bu yüzyılda Bağdat'ın kuzeyinde kurulan Samarra şehrinde alçı malzeme görülmektedir.

İslam mimarlıklarında değişik tür ve tekniklerde alçı bezemeye geniş yer verilmiştir. En güzel olduğu İslam sanat çevresi Endülüs'tür.

Alçı veya stuko ile süsleme, Türklerin Anadolu'ya gelişlerinde birlikte getirdikleri bir teknik olup Bizans ve Ermeni sanatında bu tekniğe rastlanmaz, bu eldeki malzemeye bağlı bir durumdur.

Alçı malzemenin kullanımının sıklık kazandığı zaman kesiti 11-13.yy.'arasında Anadolu kültür tarihinde iz bırakan Selçuklu mimari üslubudur. Bu zaman diliminde genelde saray yapılarındaki iç mekan süslemelerinde alçı malzeme çok zarif ve usta bir işçilikle kullanılmıştır.

Genelde dekoratif amaçlarla kullanılan malzemeye ilgili özellikle Kubadabad Sarayı kazılarında yoğun buluntu ele geçirilmiştir.

Konya Alâeddin Köşkü ve Felekabad Köşkü kazılarında bu bilgiyi kanıtlayan buluntular ortaya çıkarılmıştır. Anadolu Selçuklu alçı uygulamalarının saray yapıları dışında pek fazla kullanılmamasının nedeni için verilen net bir cevap bulunmamaktadır. Konya Sahib Ata Hanikahı alçının saray dışındaki yapılarda kullanılmasının önemli bir örneğidir.

İMİAL TEKNİKLERİ

Mimari bezemede, kullanılan biçimine dayanarak alçı bezeme 4 grupta sınıflandırılabilir.

1. Yüzey kaplaması / Kabartma

Dökme

Baskı

2. Yontma ve Oyma Tekniği

3. Şebeke (Blok)

4. Serbest heykel

Yüzey Kaplaması /Kabartma

Değişik teknik ve amaçlarla uygulanmaktadır. Duvar ve tavan bezemesinde alçı, zemin malzemesi ve kabartma olarak kullanılır. Kabartma alçı bezeme yüzey yalın bırakıldığı gibi canlı renklerle de boyanabilir.

Kabartma tekniğinde iki tür uygulama vardır.

Dökme

Baskı

1 Dökme işlemiyle yapılan kalıp tekniğinde, ahşap kalıpların iç yüzeylerinde desen oyulduktan sonra içine alçı dökülerek, kabartma bezeme çıkarılır ve kabartma bezeli parça, kullanılarak yüzeye monte edilir.

2 Baskı işlemiyle yapılan kalıp tekniğinde kabartma desen, duvar yüzeyi alçıyla sıvandıktan sonra alçı nemliyken kalıpla basma yoluyla elde edilir.

Yontma ve Oyma Tekniği

Oyma tekniğindeyse, yumuşak alçı yüzeye kat kat konduktan sonra zemin çıkartılarak desen oyulur. Bezemede istenen yükseklik elde edilinceye kadar alçı eklenir ve oyulur.

Bu tür uygulamada kabartma yüksektir ve desenler zeminden ayrı durur, isteğe bağlı alçak ve yüksek olarak çeşitli değerlerde kabartma oluşturulur.

Malakâri bezeme, oyma alçı işçiliğine örnektir.

Şebeke (Kafes)

Şebeke olarak yapılan alçı bezemelere korkuluklarda ve pencerelerde rastlanır.

Şebekelerde kafes tekniği uygulanmıştır.

Kafes tekniği öğeler lüleci çamuruyla biçimlendirilir ve aralarına alçı dökülür.

Lüleci çamuruyla parçalar kaldırıldığında öğeler boş ve örge araları alçıdan delikli bir desen ortaya çıkar.

Kafes tekniği geometrik öğelerin ve düzenlerin kullanımını gerektirmektedir.

Bu türde yapılan alçı işçiliğinin en ilginç uygulamalarına Osmanlı pencere şebekelerinde rastlanır.

Serbest Heykel

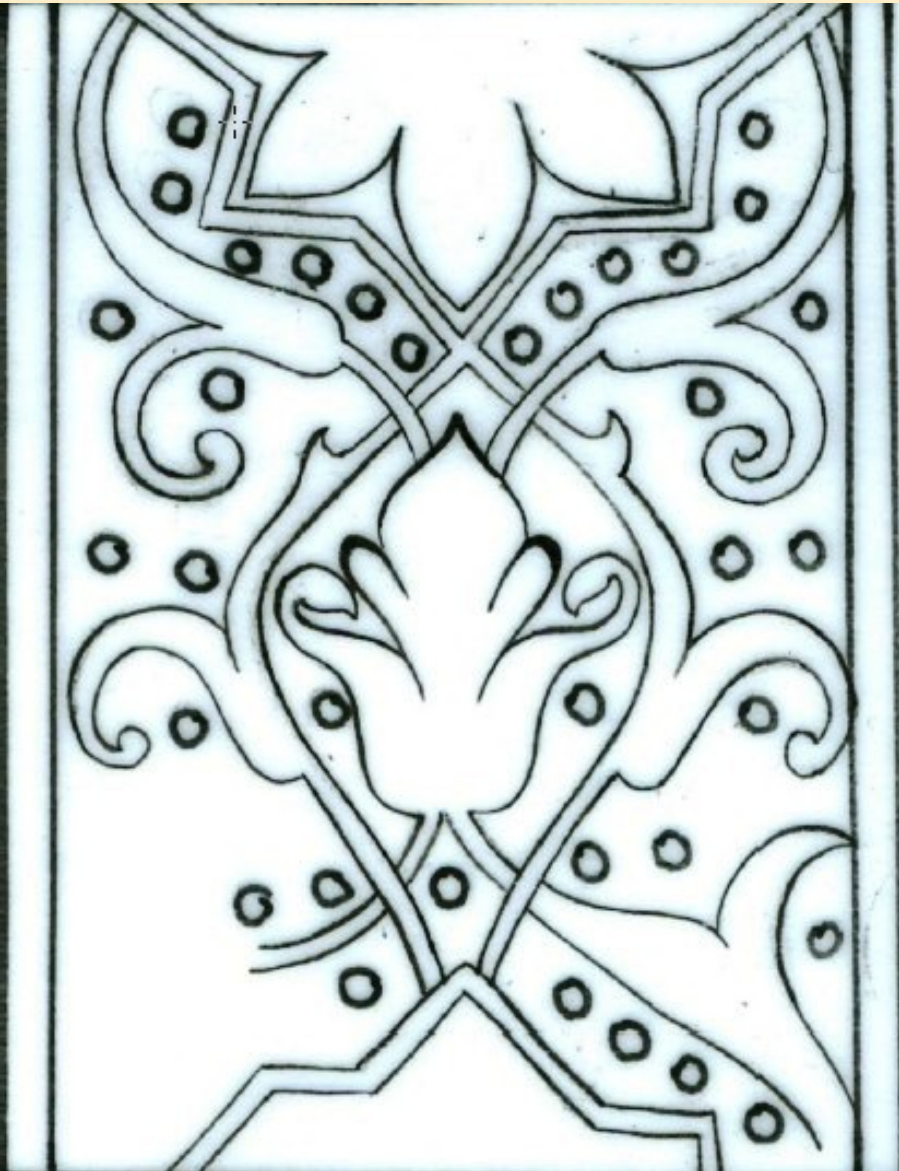
Kaynaklarda alçı heykellerden söz edilmekte ve bazı ailelerin alçıdan portrelerine rastlandığı anlatılmaktadır.

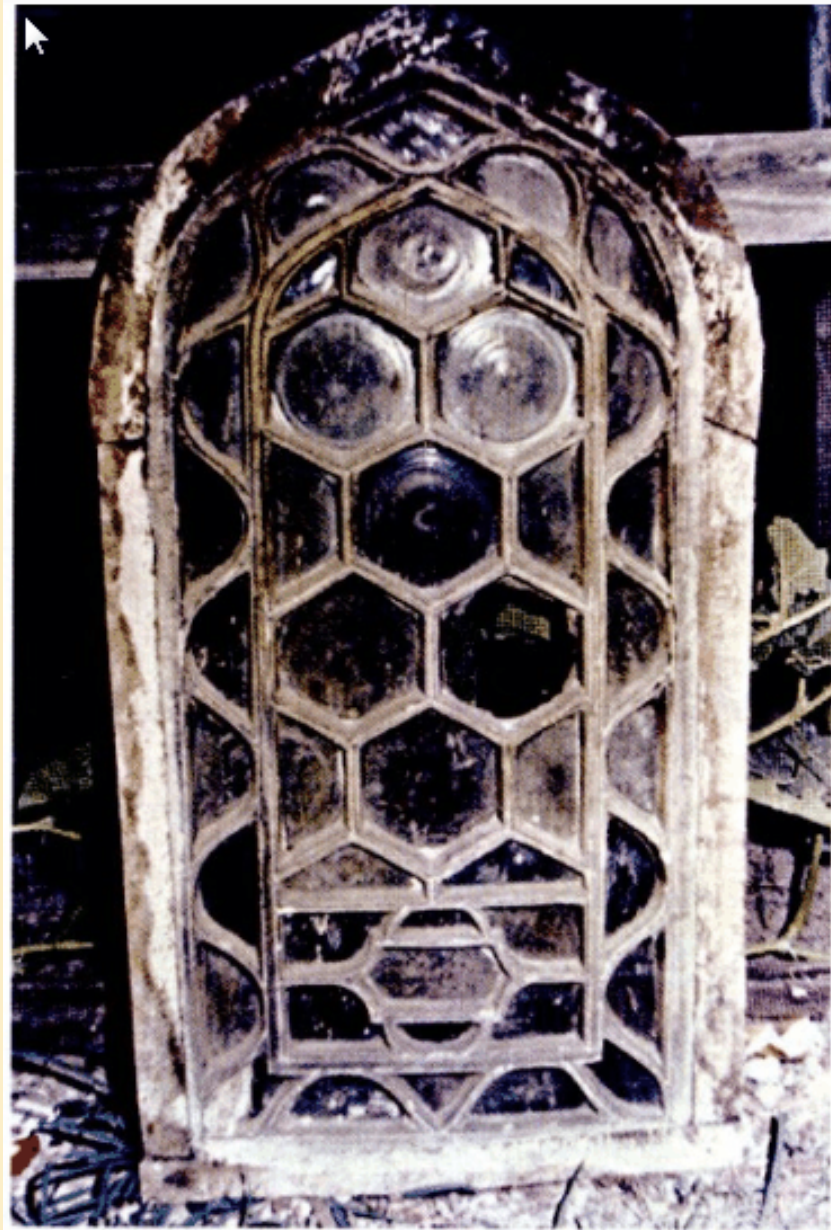

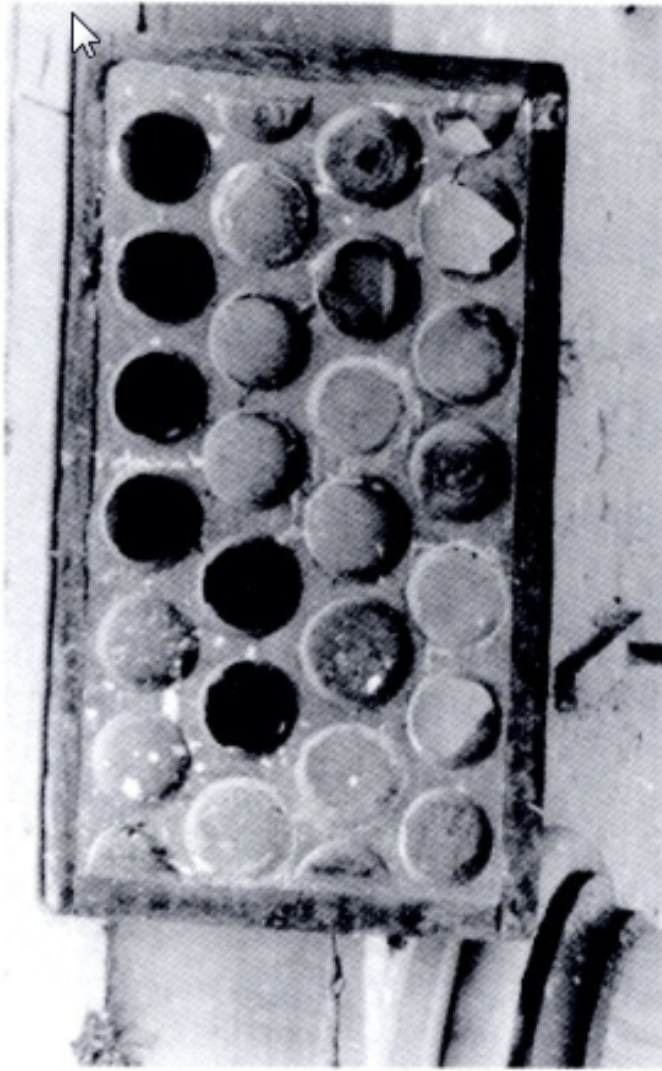

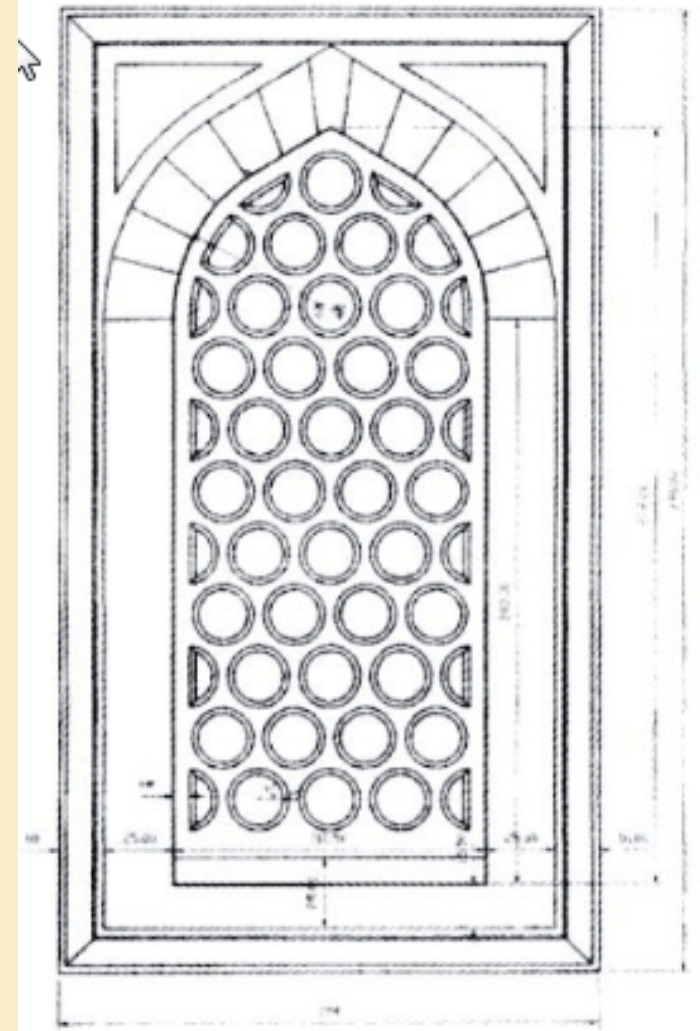

Resim 21: Şehzade Camii'nde sade bir içlik pencere

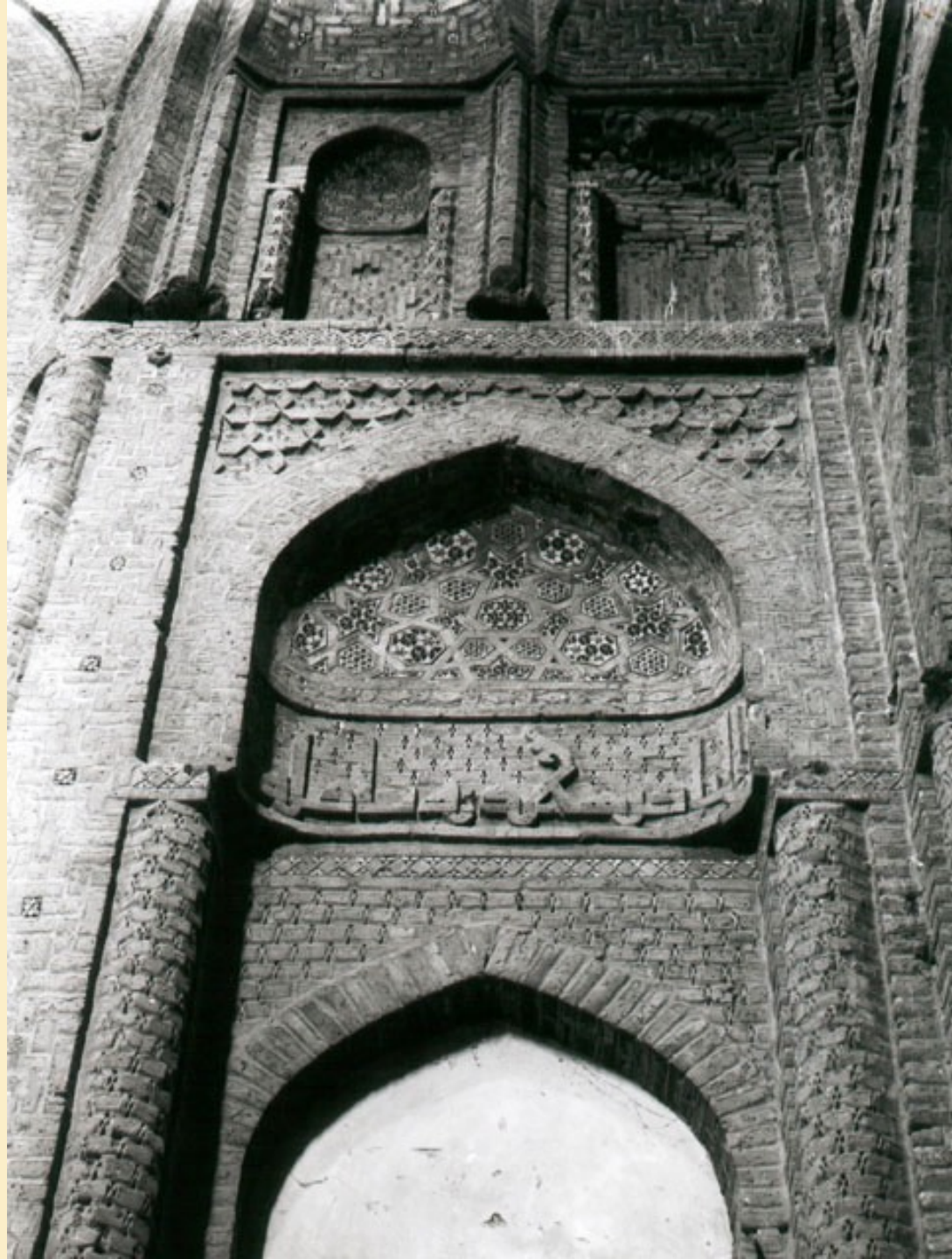
Resim 21 A: Şehzade Camii'nin son cemaat avlusu tepe penceresi

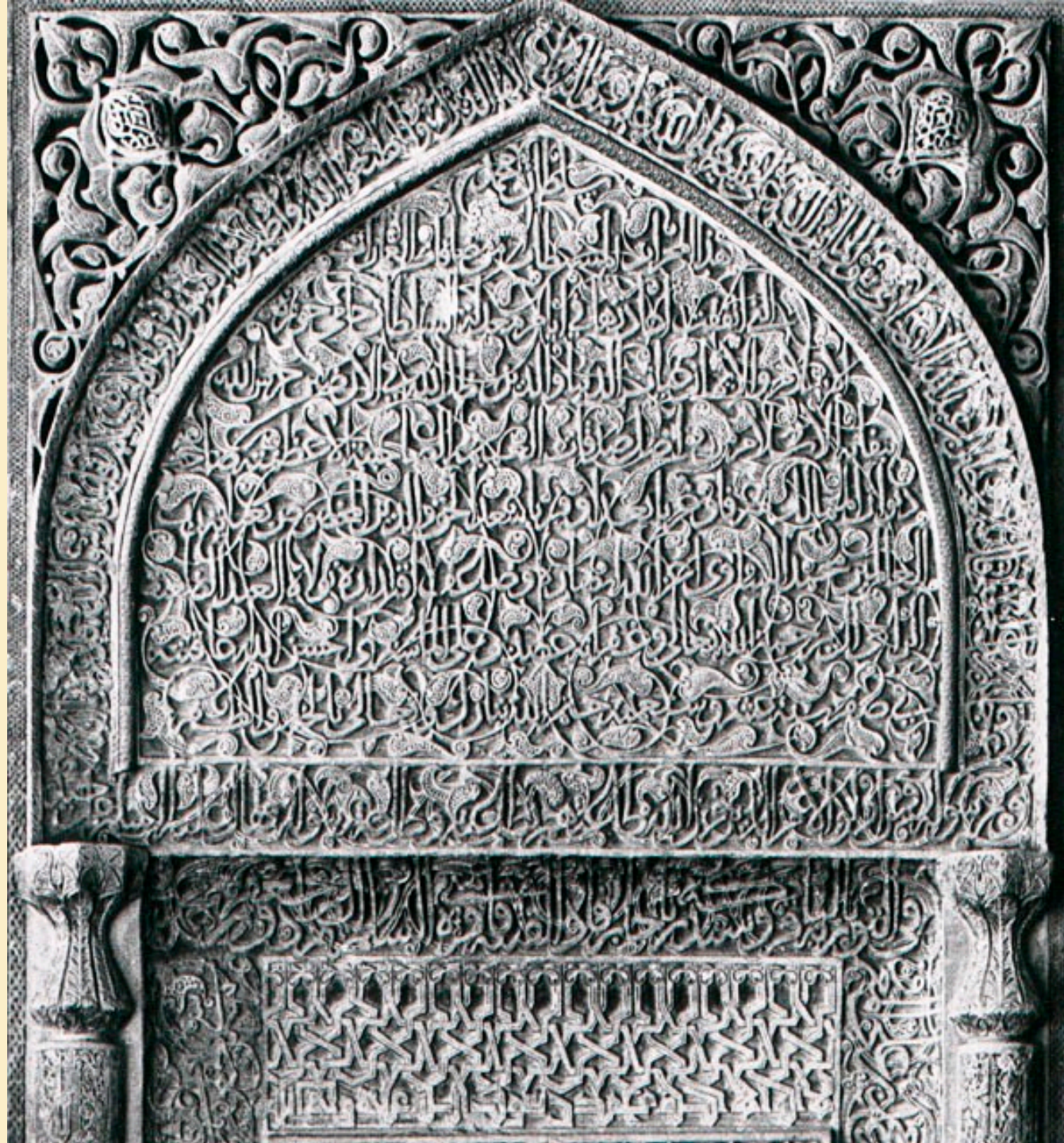

Çizim 47: Şehzade Camii'nin son cemaat avlusu tepe penceresi

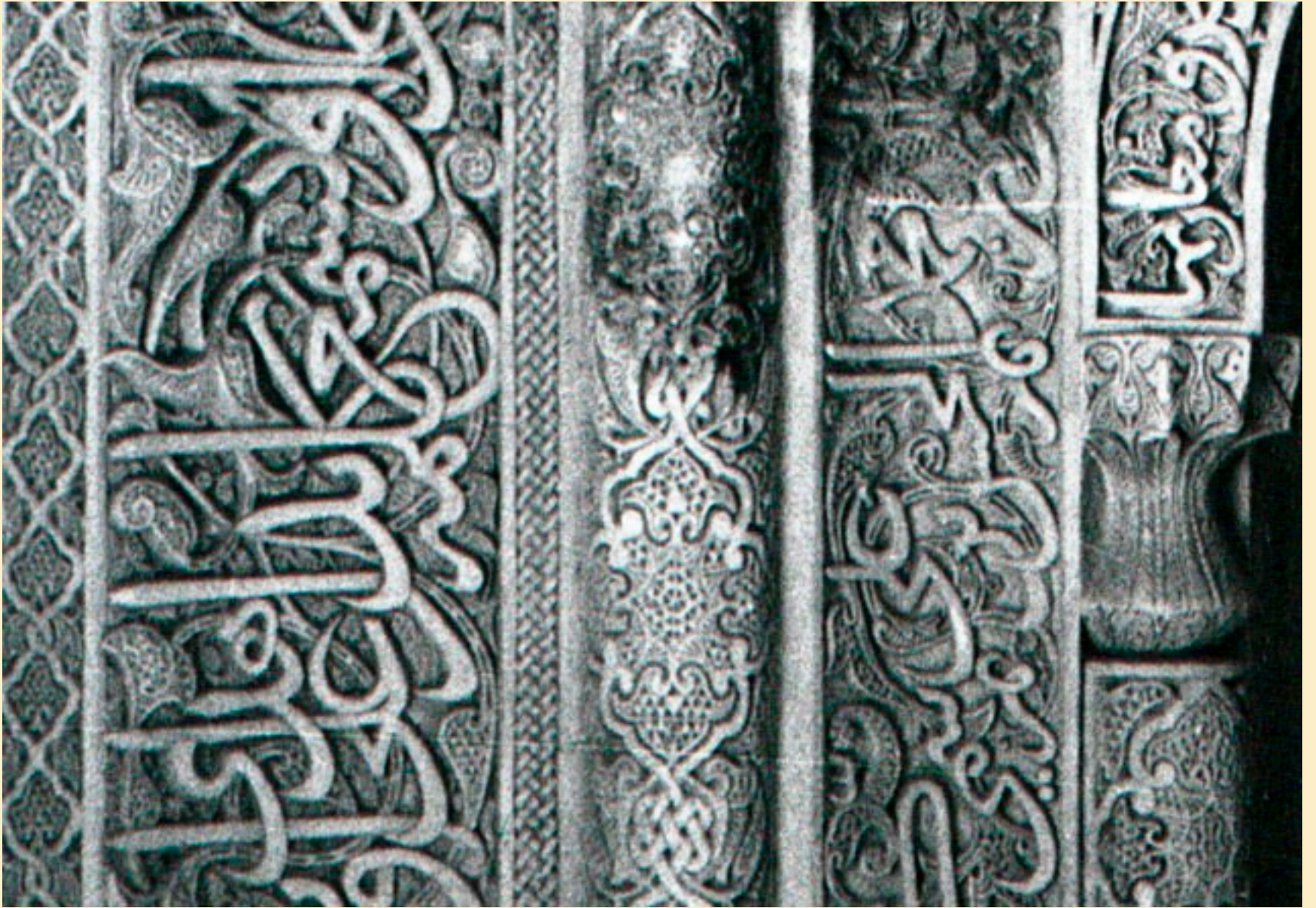

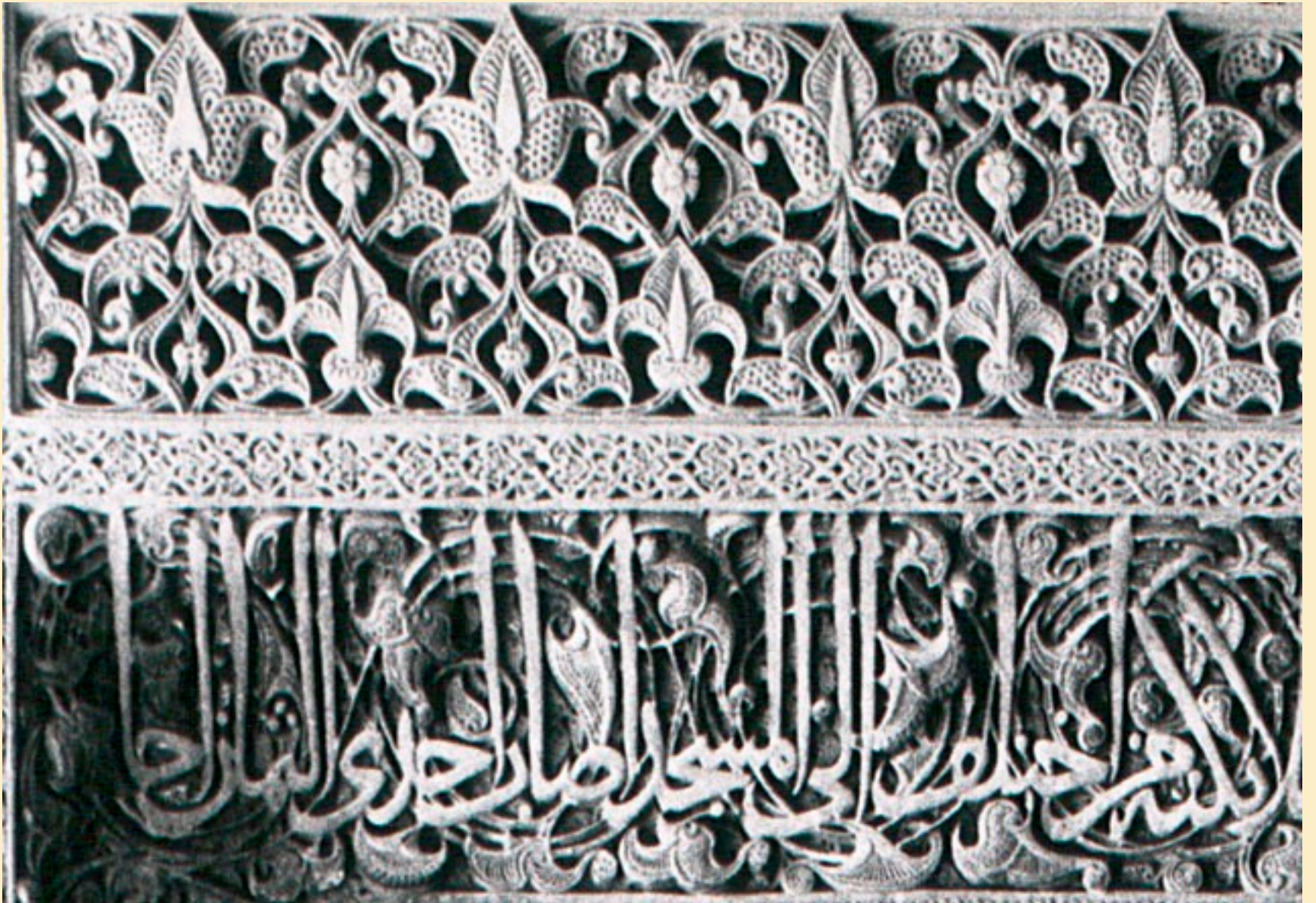
Konya Sahip Ata Hanikâhı alçı mihrabı (1279/80).

Sahib Ata Hanikahı
çini üzeri alçı mihrab

Harpi figürü,
Türk-İslam Eserleri Müzesi

Kubadabad Sarayı
alçı raf

Kubaadabad Sarayı
alçı buluntuları

Konya Alâeddin Köşkü
(Kılıçaslan) - Alçı bordürler

Kubaadabad Sarayı
alçı buluntuları

MALAKÂRî

KULLANILDIĞI YERLER

TERİMLER KAVRAMLAR

Malakâri Tekniği

Tavan ve duvarlara, alçı ile alçak kabartma olarak yapılan tezyînâta, mala gibi küçük bir aletle yapıldığı için Malakâri denilmektedir. Malakârî sözcüğü, mala işi anlamındadır. Malakârî, alçı kabartmayla kalem işi tekniğinin birlikte kullanılmasıyla oluşan bir bezemedir.

Motiflerin alçı kabartma olarak işlendiği Malakârî tekniği, Osmanlılarda XV. XVI. ve XVII. yüzyıllarda yaygın bir şekilde kullanılmıştır. XVIII. yüzyılda da örneklerine rastlanmaktadır. XIX. yüzyılda ise, alçı süsleme, kalıp yöntemiyle (kartonpiyer) yapılmıştır.

Malakârî tekniğinde, iç sıva (bu sıva orjinalde horasan harçlı sıvadır) üzerine uygulanacak malakârînin çeşidine göre 2 mm.'den 2 cm.'ye kadar değişen ölçülerde alçı sıvanır. Bu alçının kurumması beklenmeden, sistireyle yüzü perdahlanır. İşlenecek bezemenin deseni, alçı sıva üzerine silkelenir. Sonra özel alçı bıçaklarıyla motiflerin kenarları eğimli kesilir ve zemin düşürülerek desen çıkartılır.

Motifler kabarık kalır. Son olarak zemin çeşitli renklerle boyanır. Bu tür malakârî **sâde malakârî** olarak adlandırılır.

Malakaride dik kesim ve eğri kesim olarak iki teknik kullanılmıştır. Daha ziyade geometrik şekiller kullanılarak süsleme unsuru oluşturulmuştur.

Sistire: Üzeri cilalanacak yüzeyi kazıyarak temizlemek ve düzeltmek için kullanılan dikdörtgen çelik levha .

Motiflerin iç detayları kesilip oyulursa (taş işçiliğinde olduğu gibi) **müzeyyen malakârî** olarak isimlendirilir
(Resim-14).

Eğer motiflerin kenarları zeminden sıfırdan başlarsa ve motifler detaylarla oyulursa bu da **rölyef malakârî** olarak isimlendirilir.

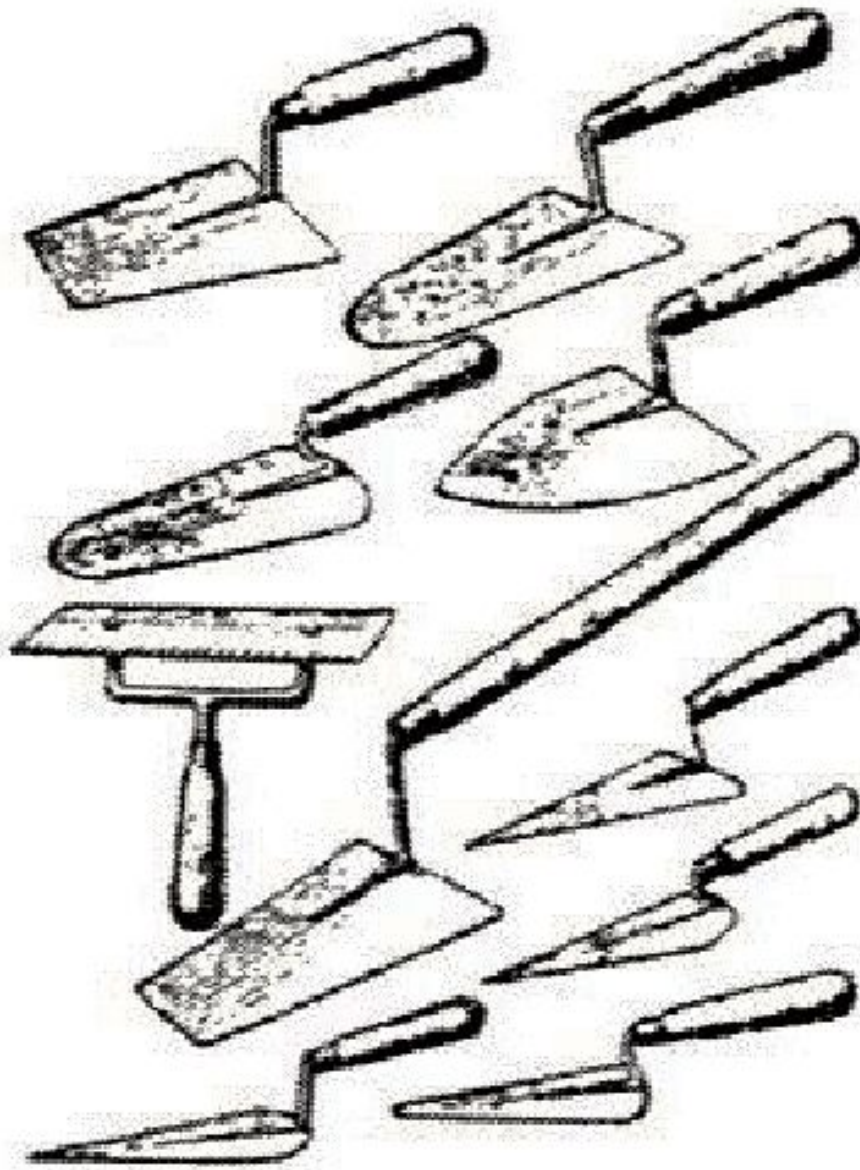
Malakârî tekniğinde en çok kullanılan renkler, aşı ve mercan kırmızısı, kobalt mavisi, turkuvaz ve yeşildir. Uzaktan bakıldığında kalemkârî görünümünde olan malakârî bezeme, XVI. yüzyılda kubbe ve tavanlarda yaygın olarak kullanılmıştır.

MALAKÂRİ

Osmanlı mimarisinde kubbe, tavan veya duvarlara yapılan alçı kabartmalı ve renkli süsleme tekniği; mala ile yapılan alçı süsleme.

Bu bezeme genellikle turuncu veya kırmızı bir zemin üzerinde beyaz olarak bırakılıp aralan boyanır ve bazen, belli yerlerine, çini parçaları konurdu.

Alçı kabartmaların yüksekliği 1 cm'den azdır ve bu kadar alçak olduğu için çoğunlukla uzaktan algılanmayıp kalemkâri sanılır. Mala gibi küçük bir aletle yapıldığı için bu adı almıştır.

Mala türleri

İMİAL TEKNİKLERİ

Malakari kendi içinde dört bölüme ayrılır ve herbiri çeşitli tekniklere sahiptir.

a) Normal malakari

Horasan harçlı zemin üzerine; 1- 2 mm inceliğinde alçı sıvanır. Kuruduktan sonra üzerine kullanılacak renkler, desenlerin taksimatına göre o alanlara sürülür. Daha sonra 3-4 mm kalınlığında sirke ile çürütülmüş alçı sıvanır ve hemen desenler tozlanıp özel hazırlanmış bıçaklar ile eğimli kesilerek desenler kabartmalı olarak ortaya çıkartılmış olur. örn: Eminönü yeni camii

b) Müzeyyen malakari

Bu teknikle motiflerin iç bünyeleri oyularak desende detaylar sağlanmış olur.

c) Hennesi malakari

Geometrik formatlardan oluşan tarzıdır.

d) Rölyef malakari

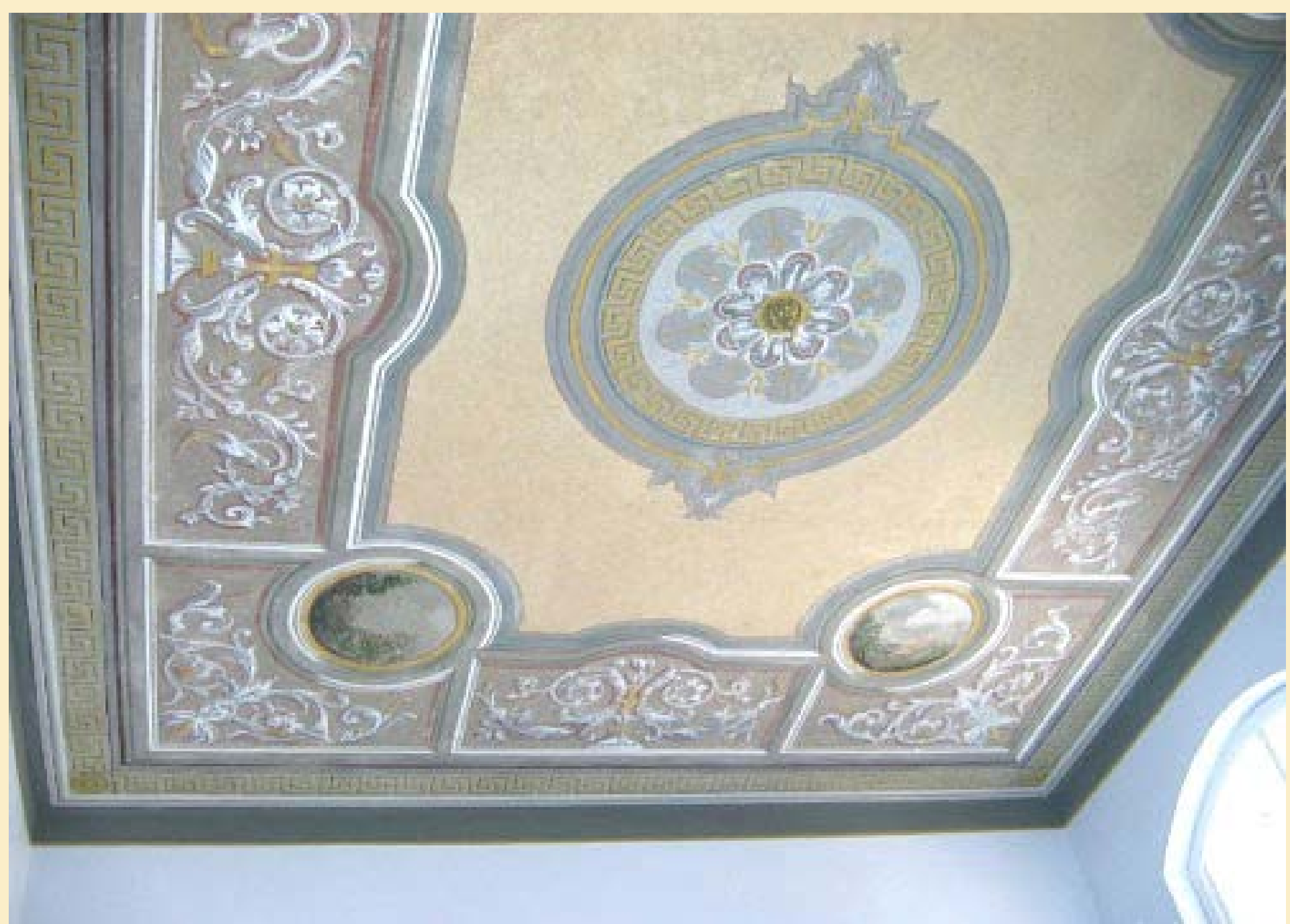
Mermer oyma işçiliğinde olduğu gibi detaylar balirlenerek zeminle desenin yanlarından kaynaşması sağlanarak kesilme işlemi yapılır. En son olarak kullanılacak renkler ince kıllı fırçalar ile boyanır.

Malakari

Osmanlı mimarisinde kubbenin içi, duvar veya çatının iç yüzeyinde mala kullanılarak alçıdan yapılan kabartma süslemelerine "*malakari*" denir. "*mala-işi*"

Normalde önce harcın üzerine ince bir alçı tabaka sürülüp kurumaya bırakılır. Sonra yapılacak şekle göre sirke ile karıştırılmış alçı bu yüzeye mala ile vurularak istenen şekil verilir ve kabartılan kısımlar daha sonra çeşitli renklerle boyanarak (*kalemişi*) süslemeye son hali verilirdi.

Geleneksel sanatlarımızdan olan ve Kalemişi adı ile isimlendirilen el sanatının alt kolu olan **Malaraki** "mala" ile alçı-tavan süsleme sanatı olarak özetlenebilir. Bu sanat ile uğraşan kişiye de Kalemkar denir.

Resim 13 : Sultan Ahmet Camii avlusu revakı sâde malakârî bezemesi

Resim 14 : Sultan Ahmet Camii avlusu revakı müzeyyen malakârî bezemesi

